

המגדלור

אתגרי הדמוקרטיה הליברלית

מקבץ מערכי יסוד | תשפ"ד

הקדמה

בשנים האחרונות אנחנו עדים למגמה הולכת וגוברת ברחבי העולם המערבי של ערעור ואתגור הדמוקרטיה הליברלית, על מוסדותיה ותפיסותיה. בישראל מתקיימת מערכה שלא הוכרעה עדיין, על דמותה של הדמוקרטיה הישראלית, בתוכה ניתן להבחין בבירור בשחיקתה של הדמוקרטיה ובהיחלשות התשתית החברתית, הכלכלית והפוליטית התומכת בקיומה.

בתוך כך, הולך ומתבהר כי למיעוט העיסוק בתפיסת העולם הדמוקרטית-ליברלית ומקורותיה, במערכת החינוך ובשיח הציבורי בישראל, יש תרומה לא מבוטלת לתהליכי השחיקה שלה. מערכי היסוד של "אתגרי הדמוקרטיה הליברלית" נועדו לצרכי הוראה והדרכה, לשם הכרות מעמיקה ושיטתית עם מקורות הדמוקרטיה, הבסיס הערכי עליו היא עומדת, והאתגרים שניצבים בפניה מיסודה.

המערכים נועדו לצייד את החניכים והחניכות בכלי ניתוח שיאפשרו להם לבקר את השיח הפוליטי האקטואלי, מתוך הבנה עמוקה של סוגיות היסוד הדמוקרטיות-ליברליות, ומתוך כוונה להרחיב את הדמוקרטיה הישראלית ולהפוך אותה לשוויונית יותר, מכילה יותר, וצודקת יותר.

המטרות

1. הכרות עם הבסיס הערכי וההיסטורי של תפיסת הדמוקרטיה הליברלית
2. בירור יסודותיה של הדמוקרטיה הליברלית הישראלית מאז 1948
3. עמידה על אתגריה הנוכחיים של הדמוקרטיה הליברלית, והכלים להתמודד איתם
4. חיבור פנימי ורגשי לתפיסת העולם והתרבות הדמוקרטית
5. עיצוב עמדה לגבי תפקידנו במשבר הנוכחי של הדמוקרטיה בישראל

פותח במשותף עם בית יגאל אלון

Democracy

למה דמוקרטיה?

הדמוקרטיה מאפשרת לנו להסדיר מחלוקות חברתיות בלי אלימות, תוך שמירה על כללי משחק מקובלים.

סיפור מארגן

הדמוקרטיה היא תשובה לשורה של שאלות; מהי צורת הארגון הפוליטי המאפשר להצמיח אדם בן חורין, עצמאי ויוצר? איזו שיטה פוליטית לא-אלימה תאפשר להתמודד עם מחלוקות בין קבוצות מבית, ובין הבית והחוץ, תוך שימור המסגרת החברתית? המאבק על הדמוקרטיה הישראלית עובר דרך לימוד עומק שיטתי שלה, בהקשר האוניברסלי, המקומי, והמשברים שהיא ניצבת בפניהם.

מהלך

פתיחה: מפזרים על הרצפה היגדים שמנסים לענות על השאלה, למה עדיפה הדמוקרטיה. מקיימים על כך דיון. ניתן גם לתלות את ההיגדים על הקירות בצורה של קירות מדברים, או להקרין על הלוח ולשאל.

לב המשבצת: משוחחים על השאלה, למה בכלל צריך את הדמוקרטיה הליברלית. מומלץ להשתמש בפוסטר על סוגי המשטרים, ולקרוא חלק מהטקסט 'דמוקרטיה יציבה' (עמ' 18-4). במידה ולא מתאים לקרוא את הטקסט, ניתן להסביר את עקרונות וערכי הדמוקרטיה כפי שהם מתוארים בו, ולעורר שיחה עם הקבוצה, מהם הערכים והעקרונות המנוגדים להם.

סיכום: סרטון דמוקרטיה מהותית מול חלולה.

שאלה מאתגרת: למה בכלל צריך ללמוד על דמוקרטיה?

מקורות תוכן

*היגדים: [ציטוטי דמוקרטיה](#)

*פוסטר: [סוגי משטרים](#)

*עזר: [עקרונות וערכי הדמוקרטיה](#)

*טקסט בסיסי: [דמוקרטיה יציבה](#) / בנימין נויברגר, עמ' 4-18

*סרטון קצר: [דמוקרטיה מהותית מול חלולה](#)

פותח במשותף עם בית יגאל אלון

היגדים

- "הבסיס של הדמוקרטיה היא החרות." ~ אריסטו
- "דמוקרטיה איננה חוק של הרוב, אלא הגנה על המיעוט." ~ אלבר קאמי
- "אילו כולם היו מושכים באותו כיוון העולם היה מתהפך." ~ פתגמים אידיים
- "במדינה דמוקרטית, השלטון הוא בראש ובראשונה שלטון ההגנות." ~ אסא כשר
- "לא בכוח האגרוף, אלא בכוח השכנוע. הדמוקרטיה היא שלטון על ידי דיבורים." ~ חיים יהודה רות
- "שלטון העם, על ידי העם, למען העם." ~ אברהם לינקולן, הגדרת דמוקרטיה בנאום גטיסבורג
- "אני מעולם לא מצביע עבור מישהו, אני מצביע נגד." ~ וו.סי. פילדס
- "שתי מעלות של הדמוקרטיה: היא מאפשרת שונות וביקורת." ~ א.מ. פורסטר
- "הדמוקרטיה היא שיטת המשטר הגרועה בעולם, מלבד כל יתר שיטות המשטר שנוסו עד היום" ~ וינסטון צ'רצ'יל
- "הטיעון הכי טוב נגד הדמוקרטיה הוא שיחה בת 5 דקות עם המצביע הממוצע." ~ אנונימי
- "הטלוויזיה עשתה את הדיקטטורה לבלתי אפשרית ואת הדמוקרטיה לבלתי נסבלת." ~ שמעון פרס
- "שלטון דמוקרטי אמיתי הוא אותו שלטון, המותיר בידי אדם מספיק חופש, ובו בזמן דואג לכך שלא יעשה שימוש רע בחופש הזה." ~ אלברט איינשטיין
- "המטרה של פרלמנט היא לנהל דיונים במקום לערוך קרבות אגרוף." ~ וינסטון צ'רצ'יל
- "אין לראות דמוקרטיה מוחלטת כצורת שלטון לגיטימית, לא יותר מאשר מונרכיה מוחלטת היא לגיטימית." ~ אדמונד ברק
- "דמוקרטיה של בני המזל ושל העשירים שבה לעניים אין חלק." ~ ג'ון קנת גלברייט, על ארצות הברית
- "דמוקרטיה, ובעיקר דמוקרטיה חמושה, מובלת בקלות למלחמה, כל עוד מספרים לה סיפור שתואם את הדימוי העצמי שלה. אמור לה שהיא מגינה על עצמה מפני חברות אוטוריטריות העומדות להרוס את אותם ערכים ההופכים אותה לדמוקרטית: אז היא מתגייסת בקלות למטרות לא-דמוקרטיות כולל מלחמה לא חוקית." ~ טוני ג'אדט, בעקבות מלחמת עיראק.

- "זכור, דמוקרטיה אף פעם לא מחזיקה מעמד הרבה זמן. היא תיהרס במהרה, מותשת, תרצח את עצמה. עדיין לא הייתה דמוקרטיה שלא התאבדה." ~ ג'ון אדמס, במכתב לג'ון טיילר
- "המדינה הזו היא יהודית ודמוקרטית: דמוקרטית כלפי יהודים, ויהודית כלפי ערבים." ~ אחמד טיבי
- "דמוקרטיה היא לא רק זכותו של הרוב לשלוט ולמשול אלא בעיקר היא זכותו של המיעוט להיות שונה אך שווה." ~ אחמד טיבי
- "את האנרכיה ידחה כל אדם נבון; בדיקטטורה יבחל כל אדם חופשי. התבונה והחרות כאחת מחייבות בדרך כלל את הכרעת הרוב, בתנאי שהרוב יכבד את זכויות המיעוט." ~ מנחם בגין
- "האלימות היא כרסום יסוד הדמוקרטיה הישראלית. יש לגנות אותה, להוקיע אותה, לבודד אותה. זו לא דרכה של מדינת ישראל. בדמוקרטיה יכולות להיות מחלוקות, אך הכרעה תהיה בבחירות דמוקרטיות, כפי שהיה הדבר ב־92, שם נתנו לנו את המנדט לעשות את מה שאנו עושים ולהמשיך בכך." ~ מתוך נאומו האחרון של יצחק רבין בעצרת השלום, זמן קצר לפני הירצחו
- "הדמוקרטיה, שאני אחד מחסידיה, מעניקה לכל אדם הזדמנות שווה להצליח." ~ הנרי פורד
- "דמוקרטיה אינן מתמוטטות בקול תרועה, אלא בדממה, על ידי החלשות מתמשכת של מוסדותיהן, ובמיוחד של שומרי הסף, מערכת המשפט והתקשורת והתרופפות הנורמות הפוליטיות." ~ בנג'מין קרטורט, "מות הדמוקרטיה - עליית היטלר לשלטון וקריסתה של רפובליקת ויימאר"
- "בדמוקרטיה, זכותו של האדם, למרות היותו טיפש, לבחור את השלטון הרצוי לו. עם זאת, אין ערובה לכך שהזכות הזו הניתנת לו היא לטובה... מאחר שרוב בני האדם הם טיפשים ורשעים, הרי שגם שלטון הרוב הוא שלטון הטיפשים והרשעים, וזאת אנחנו הרי רואים ממש בכל העולם כולו." ~ ישעיהו ליבוביץ

ערכי יסוד:

הפרט הוא המרכיב הבסיסי בחברה (ניגוד: המנהיג ומפלגתו חשובים יותר מהפרטים)

הדמוקרטיה היא שלטון העם על עצמו (ניגוד: העם נשלט בידי קבוצה קטנה של גנרלים)

זכויות המיעוט ומעמדו הם מדד לעוצמת הדמוקרטיה (ניגוד: דמוקרטיה נמדדת בקבלת החלטות מהירה)

תכלית הדמוקרטיה היא הגברת חירויות הפרט (ניגוד: שליטה ועליונות של הרוב)

עקרונות השיטה:

השלטון בדמוקרטיה מוגבל באיזונים ובלמים (ניגוד: אסור להגביל את רצון הרוב)

כללי המשחק דורשים הסכמה רחבה (ניגוד: מספיק רוב קטן כדי לשנות את כללי המשחק)

'שלטון הרוב' הוא עיקרון חשוב אך לא יחידי (ניגוד: שלטון הרוב הוא העיקרון היחידי שחשוב)

זכויות האזרחים מצויות בהתנגשות בלתי פוסקת (ניגוד: זכויות האזרחים תמיד מוגנות)

גם חירויות הפרט יכולות להיות מוגבלות (ניגוד: אסור להגביל חירויות)

כל אדם שווה בפני החוק, ואינו נמצא מעליו (ניגוד: יש מנהיגים שנמצאים מעל החוק)

צורות ממשל

דמוקרטיה ליברלית

תכליתה לעשות סדר בין צדדים מנוגדים, תוך שמירה על קונצנזוס בסיסי משותף. מסדירה מחלוקות ושומרת על עקרונות ליברליים כמו זכויות הקניין והפרט. מהווה פשרה בין ימין ושמאל, ומאזנת את רצון הרוב עם הגנה על המיעוט, באמצעות הפרדת רשויות ומערך איזונים ובלמים.

קולוניאליזם

שלטון המנצל משאבים ואוכלוסייה מקומית באמצעות כיבוש צבאי. בק', מדינה חזקה שולטת בעם שחי מחוץ לה בכל תחומי חיו. השליטה כוללת ניצול ונישול, כך שהאוכלוסייה הנשלטת לא תצליח להתקדם כלכלית ופוליטית.

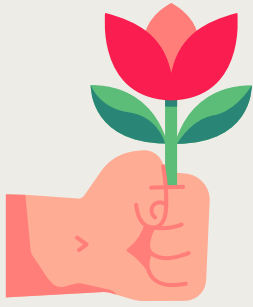
שלטון טוטאליטרי

תכליתו עיצוב החברה בשמה של אידיאולוגיה גדולה, באמצעות שליטה טוטאלית בכל חלקיה - פוליטיקה, כלכלה, חינוך, תרבות, ספורט וכו'. לשלטון יש תמיכה המונית, וכל התנגדות נשברת ביד ברזל.

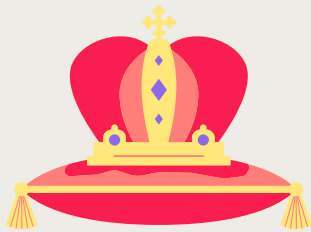
אוליגרכיה

תכליתה דאגה לאינטרסים של קבוצת בעלי הון וכוח. האליטה השלטונית שייכת לאותה הקבוצה ומשרתת את האינטרסים שלה, לרוב באמצעות שחיתות נרחבת.

דמוקרטיה סוציאלית

תכליתה צמצום אי-השוויון החברתי, לשם הגברת החירות של כל אזרח ותושב. דמוקרטיזציה ניכרת של הכלכלה, מיסוי גבוה, הון רב בידי הציבור. ארגוני עובדים חזקים ודמוקרטיים. ביטול הקשר בין מעמד כלכלי ובין הזכות לחינוך, בריאות ודירור איכותיים.

מונרכיה

תכליתה הגנה על כוחו של בית המלוכה, שנתפס כמי שעומד לצידו של העם. המונרכיה נשלטת בידי שושלת משפחתית. במרבית המונרכיות מתקיים פרלמנט שנבחר בבחירות דמוקרטיות. למלך מעמד מיוחד מעל האזרחים, ואין לפגוע בכבודו.

שלטון סמכותני

תכליתו לשמר את שלטון המנהיג ותנועתו. נשמרים החלקים הפורמליים של הדמוקרטיה (בחירות, אופוזיציה, רשות שופטת), אבל הם סמליים. האזרחים נדרשים לנאמנות. אי-שוויון חברתי, תקשורת מרוסנת, בימ"ש חלש, חופש ביטוי מצומצם.

תיאוקרטיה

המדינה משמשת כלי בידי תנועה דתית בעלת מטרות משיחיות. השליטה הדתית בפוליטיקה מחלחלת לכל חלקי החברה, ומתקיימת אחידות בין הדת והמדינה, כולל חוקים דתיים שהופכים לחוקי מדינה.

קומוניזם

מדינות לא דמוקרטיות בעלות זיקה רעיונית ופוליטית (בעבר) לקומוניזם הסובייטי. המדינה הקומוניסטית מקנה לאזרחים זכויות חברתיות אבל שוללת מהם זכויות פרט וזכויות פוליטיות. המדינה נשלטת בידי מפלגה קומוניסטית שמקיימת שליטה ופיקוח חברתיים.